q omnes scire tenebant. Tercia q dr e
qui ab ex sup[er]flua p[ro]hibebat .i. exercitu vel
consul vel exercitu [illegible] et tunc puniebat
bat s[ecundu]m q[uantitat]es delicti. Quarta aut
gradus e qui p[ro]hibebat [illegible] et p[ro]
[illegible]
ordinatis legis [illegible] concedendo erat. S[ecundu]m
hoc dcm est q in pena furti considerabat
s[ecundu]m legem id q freque[n]t accidere poterat. Et
io p[ro] furtu alia[rum] re[rum] que de facili n[on]
poterat a furib[us] no reddebat fur nisi
duplu. Oues aut de facili no erat custo-
di a furto q pascu[n]t in agris et freque[n]-
ius contingebat q oues furto subtrahe[re]ntur.
Vn lex maiore pena apposuit ut s[ci]l[icet] iiii
oues p[ro] una oue redderentur. Adhuc aut bo-
ues difficilius custodiunt q[uia] h[abe]nt in agris
et no ita pascunt gregati sicut oues. Et
io ad hoc hic maiore pena apposuit
ut s[ci]l[icet] quinq[ue] boues p[ro] uno boue redderent.
Et hoc dico nisi forte id[e]m al[iqu]o inventu fuit
viuens apud eu q tunc solu duplu re-
stituebat sicut et i[n] aliis furtib[us]. Poterat n[on]
h[abe]ri p[re]sumptio q cogitaret restituere ex
quo viuu seruasset vel p[otes]t dici s[ecundu]m glo[ssam]
q bos h[abe]t quinq[ue] utilitates q[uia] ymolat[ur]
arat pascit carnib[us] lactat et corium et
diu[er]sos usus ministrat. Et io p[ro] uno boue
quinq[ue] boues reddebant. Ouis h[abe]t iiii or
utilitates q[uia] ymolat pascit lactat et la-
nam ministrat. Filius aut contumax no[n] quia
comedebat et bibebat occidebatur s[ed] p[ro]pt[er]
contumacia et rebellione q[ue] sp[iritua]l[i]t[er] morte puniebatur
bat. Ut dcm e. Ille uero qui colligebat
ligna in sabbato lapidatus fuit tanq[ua]m legis
violator q[uia] sabbatu obseruari p[re]cipiebat
in commemoratione fidei nouitatis mundi.
sicut s[upra] dcm e. Vn occisus fuit tanq[ua]m
infidelis. Ad decimum d[icendu]m q lex vetus
pena mortis infixit in grauioribus criminibus
s[cilicet] in hiis que contra deu[m] pertinent in homicidio
et in furto hominum et in reuerentia ad parentes
et in adulterio et incestibus. In furto aute[m]
aliarum rerum adhibuit pena da[m]pni. In
percussionib[us] aut et mutilationib[us] induxit
penam talionis. Et similiter in peccato falsi testi-
monii. In aliis aut minoribus culpis in-
duxit pena flagellationis vel ignominie.
Penam aut seruitutis induxit in duob[us]
casibus. Primo quide qn septimo anno
remissionis ille qui erat seruus nolebat
beneficio legis uti ut liber exiret vn p[ro] pe-
na ei affligebatur ut in perpetuu seruus re-
maneret. Sec[undo] infligebatur furi qn non
h[abe]bat q posset restituere sicut h[abe]t Exo.
xxii. Penam aut exilii ult[ra] lex non
statuerat q[uia] in solo illo p[o]p[u]lo deus colebatur
omnibus aliis p[o]p[u]lis ydolatria corruptis.
Vn si quis a p[o]p[u]lo illo ult[ra] exclusus esset
daretur ei occasio ydolatrie. Et io i Reg. xx-
vi. dr q dauid dixit ad saul. Maledicti
sunt qui eiecerunt me hodie ut no habitem
in hereditate dni dicentes vade seruire diis
alienis. Erat tn aliquod particulare exi-
liu. dr eni Deutro. xix. q qui percussisset
proximu suu nesciens et qui nullu contra
eum hausse odiu p[ro]bat[ur] ad una urbiu
refugii confugiebat et ibi manebat

usq[ue] ad morte summi sacerdotis. Tunc enim
licebat ei redire ad domu sua q[uia] in uniu[er]sali
da[m]pno populi consueuerunt particulares ire
sedari. Et sic [illegible] de furto p[ro]p[ter] p[ro]pi[n]q[ui]
erat ad eius occasionem. Ad undecimum
d[icendu]m [illegible] mandabatur occidi pro
[illegible] aliqua [illegible] Sic p[ro] p[ec]c[at]o dicitur in penam
d[omi]norum. Q[uia] talia animalia no[n] custodientur
ab hominib[us] p[ro]pter hoc sic ag[untur]. Puniebantur d[omi]ni
si bos corruptus fuerat ab heri et nudius
tertius in quo casu poterat occultari p[er]iculo
q si subito cornupeta effectus esset. Vel occi-
debantur in detestationem peccati. Ne ex eorum
aspectu aliquis terror hominib[us] incuteretur. Ad
undecimum d[icendu]m q ratio litteralis illius
mandati fuit ut rabi moyses dicit q frequent[er]
interfector e de ciuitate p[ro]pinquiori. Vn
occisio vitule fiebat ad explorandu homi-
cidiu occultu. Quod quide fiebat p[ro]pt[er]
quorum unum e q seniores ciuitatis iura-
bant se nichil p[re]termisisse in custodia viarum.
Aliud e q ille cuius erat vitula vituperabat
da[m]pnificabatur in occisione animalis. Et si prius ma-
nifestaretur homicidium aliis no[n] occidebatur. Tertiu e
q locus in quo vitula occidebatur remanebat
inculta. Et io ad vitandu utrumq[ue] da[m]pnu
homines ciuitatis de facili manifestarent
homicidam si scirent. Et raro esse poterat
qn aliq[ua] uerba uel inditia super hoc fuerint.
Vel hoc fiebat ad terrorem in detestationem
homicidii. Per occisionem eni vitule q e a[nim]al
utile et fortitudine plenum p[re]cipue [illegible]
laborauit sub iugo significabatur q quicu[m]q[ue]
homicidiu fecisset q[ua]muis esset utilis et fortis
occidendus erat. Et morte crudeli. Q[uia] [illegible]
occisio significat. Et tanq[uam] vilis et abiectus
a consortio hominu excludendus erat. Q significabatur
per hoc q vitula occisa in loco aspero
et inculto relinquebatur in putredine con-
uertenda. Mystice aut p[er] vitulam de armento
significatur caro x[ist]i q no traxit iugu q[uia] no[n]
fecit peccatum. Nec scindit terram. Id est seditionis
maculam no admisit. P[er] hoc aut q in ualle
inculta occidebatur significatur despecta
mors x[ist]i p[er] qua purgantur o[mn]ia peccata
et diabolus ee homicidii auctor ostenditur. Ad
Ad tertiu sic procedit. Vi[detur] q ... [illegible] ar[ticulus] iii[us]
iudicialia precepta no[n] s[unt] ...
tradita quantu ad ex[tra]neos ...
Dicit eni petrus Act. x. In ueritate ...
comperi q[uonia]m no[n] e acceptor p[er]sona[rum] deus [illegible] s[ed]
in omni gente qui timet deum [illegible]
acceptus e illi. S[ed] illi q[ui] s[un]t deo [illegible]
ab ecclesia excludendi. Inconueniens [illegible]
datur Deutro. xxiii. Ammonites et moab[ite]
bites et post decima generatione no[n] int[ra]bu[n]t
ecclesiam dni in eternum. Econtrario aut ibidem
p[re]cipitur de quib[us]da gentib[us] no[n] abhominab[eris]
ydoneu q[uia] fr[ater] tuus e. Nec egyptium q[uia] ad-
uena fuisti in terra eius. [illegible]
[illegible] no[n] merentur [illegible]
Bz q hoc sit eunuchus uel ex scorto natus
no[n] est [illegible] ergo in [illegible]
datur Deutro. xxiii. Non e[st] eunuchus [illegible]
ex scorto natus no[n] ingredietur ecclesia dni
[illegible] lex vetus misericorditer [illegible]
ut aduene no[n] affligerentur [illegible] Exo.
xxii. Aduena no[n] contristabis neq[ue] affliges

cum [illegible] adueniens cum et ipsi fuissent in terra
egipti. et xxiii [illegible] molestus non
eris [illegible]
[illegible] et ipsi peregrini fuistis in terra [illegible]
[illegible] ad [illegible]

[illegible]

[illegible] Questio [illegible]
[illegible] non de [illegible]
[illegible]
[illegible] et [illegible]
[illegible] et [illegible] habentes [illegible]
[illegible] sapientia diuina [illegible]
[illegible] non [illegible]
[illegible] Rx [illegible] gratia ex
[illegible] homines [illegible] duplicem
[illegible] pacifice [illegible] hostiliter [illegible]
[illegible] lex quam mentia propter
[illegible] duplicem [illegible]
[illegible] cum extraneis pacifice [illegible]
[illegible]
[illegible] filios [illegible]
[illegible]
[illegible] et [illegible] utrumque lex [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ordo
[illegible]
[illegible] statutum [illegible] et non [illegible]
[illegible]
[illegible] et [illegible] politice et [illegible]
[illegible] extranei [illegible]
[illegible]
[illegible] ad bonum [illegible]
[illegible] et [illegible] lex [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] et [illegible]
[illegible]

cum extraneis lex que mentia precepta tradidit
Nam primo quidem instituit ut bellum
iustum [illegible] mandatum [illegible] xx [illegible]
qui accederent ad [illegible]
esset [illegible] Questio [illegible]

[illegible]

a quibus lucrabantur. Ad quartum dicendum quod circa civitates hostium quedam distinctio adhibebatur. Quedam enim erant remote, non de numero illarum civitatum que eis erant repromisse; et in talibus [illegible] contra populum Dei [illegible] omnes mandabatur interfici propter iniquitates eorum priores, ad quas puniendas Dominus populum Israel quasi divine iustitie executorem mittebat. Dicitur enim Deutero. IX: quia illae egerunt impie, introeunte te delete sunt. Ligna autem fructifera mandabantur reservari propter utilitatem ipsius populi, cuius ditioni civitas et eius territorium erat subiciendum.

Ad quintum dicendum quod novus edificator domus aut plantator vinee vel desponsator uxoris excludebatur a prelio propter duo. Primo quidem, quia ea que homo de novo habet vel statim paratus est ad habendum magis solet amare, et per consequens eorum amissionem timere. Unde probabile erat quod ex tali amore magis mortem timerent, et sic minus fortes essent ad pugnandum. Secundo quia, sicut philosophus dicit in II Physicorum, infortunium videtur quando aliquis appropinquat ad aliquod bonum, si postea impediatur ab illo. Et ideo ne propinqui remanentes magis contristarentur de morte talium qui bonis sibi paratis potiti non fuerunt, et etiam populus considerans hoc horreret, huiusmodi homines a mortis periculo sunt sequestrati per subtractionem a prelio.

Ad sextum dicendum quod timidi remittebantur ad domum, non ut ipsi ex hoc commodum consequerentur, sed ne populus ex eorum presentia incommodum consequeretur, dum per eorum timorem et fugam etiam alii ad timendum et fugiendum provocarentur.

articulus 4

Ad quartum sic proceditur. Videtur quod inconvenienter lex vetus precepta ediderit circa domesticas personas. Servus enim id quod domini est, ut philosophus dicit in I Politicorum. Sed id quod est alicuius perpetuo eius esse debet. Ergo inconvenienter lex mandavit, Exo. XXI, quod servi septimo anno liberi abscederent.

Praeterea, sicut aliquod animal, puta asinus aut bos, est possessio domini, ita et servus. Sed de animalibus precipitur, Deutero. XXII, quod restituantur dominis suis si errantia inveniantur. Inconvenienter ergo mandatur Deut. XXIII: Non tradas servum domino suo qui ad te confugerit.

Praeterea, lex divina magis debet ad misericordiam provocare quam etiam lex humana. Sed secundum leges humanas graviter puniuntur qui nimis aspere affligunt servos aut ancillas. Asperrima autem videtur esse afflictio ex qua sequitur mors. Inconvenienter igitur statuitur, Exo. XXI, quod qui percusserit servum suum vel ancillam suam virga, [illegible] si uno die vel duobus supervixerit, non subiacebit pene, quia pecunia illius est.

Praeterea, alius est principatus domini ad servum et patris ad filium, ut dicitur in I et in III Politicorum. Sed hoc ad principatum domini ad servum pertinet, ut aliquis servum vel ancillam vendere possit. Inconvenienter igitur lex permisit quod aliquis venderet filiam suam in famulam vel ancillam.

Praeterea, pater habet sub sua potestate filium. Sed eius est punire excessus qui habet potestatem super peccantem. Inconvenienter igitur mandatur Deutero. XXI ut pater ducat filium ad seniores civitatis puniendum.

Praeterea, Dominus prohibuit, Deut. VII, ut cum alienigenis non sortirentur coniugia; et coniuncta etiam separari mandavit, ut patet I Esdre X. Inconvenienter igitur Deut. XXI [illegible]

[illegible] consanguinitatis et affinitatis precepit esse vitandos, ut patet Levit. XVIII. Inconvenienter igitur mandatur Deut. XXV quod si aliquis esset mortuus absque liberis, quod uxorem eius frater ipsius acciperet.

Praeterea, inter virum et uxorem, sicut est maxima familiaritas, ita debet esse firmissima fides. Sed hoc non potest esse si matrimonium dissolubile fuerit. Inconvenienter igitur Dominus permisit, Deut. XXIV, quod aliquis posset dimittere uxorem scripto libello repudii, et etiam quod ulterius eam recuperare non possit.

Praeterea, sicut uxor potest frangere fidem marito, ita et servus domino et filius patri. Sed ad investigandum iniuriam servi vel filii non est institutum in lege aliquod sacrificium. Superfluum igitur videtur quod instituitur sacrificium zelotypie ad investigandum uxoris adulterium, Numeri V. Et sic videtur inconvenienter esse tradita in lege precepta iudicialia circa personas domesticas.

Sed contra est quod dicitur in Psalmo: Iudicia Domini vera, iustificata in semetipsis.

Respondeo dicendum quod communio domesticarum personarum ad invicem, ut philosophus dicit in I Politicorum, est secundum quotidianos actus qui ordinantur ad necessitatem vite. Vita autem hominis conservatur dupliciter. Uno modo quantum ad individuum, prout scilicet homo idem numero vivit. Et ad talem vite conservationem opitulantur homini exteriora bona, ex quibus homo habet victum et vestitum et alia huiusmodi necessaria vite, in quibus administrandis indiget homo servis. Alio modo conservatur vita hominis secundum speciem per generationem, ad quam homo indiget uxore, ut ex ea generet filium. Sic igitur in domestica communione sunt tres combinationes, scilicet domini ad servum, viri ad uxorem, patris ad filium. Et quantum ad omnia ista lex vetus convenientia precepta tradidit. Nam quantum ad servos instituit ut modeste tractarentur; et quantum ad labores, ne scilicet immoderatis laboribus affligerentur, unde Deut. V Dominus mandavit ut in die sabbati requiescat servus et ancilla tua, sicut et tu; et etiam quantum ad penas infligendas. Imposuit enim penam mutilatoribus servorum, ut dimitterent eos liberos, sicut habetur Exo. XXI. Et simile etiam statuit in ancilla quam in uxorem aliquis duxerit. Statuit etiam specialiter circa servos qui erant ex populo, ut septimo anno liberi egrederentur cum omnibus que apportaverant, etiam vestimentis, ut habetur Exo. XXI. Deutero. XV ut ei detur [illegible] viaticum. Circa uxores vero statutum invenitur in lege quantum ad uxores ducendas, ut scilicet ducerent uxores sue tribus, sicut habetur [illegible] Et hoc ideo ne sortes tribuum confunderentur. Et quod aliquis in uxorem duceret uxorem fratris defuncti sine liberis, ut habetur Deut. XXV, ut scilicet habeat ille qui non [illegible] habere successores

secundum carnis originem saltem habebat
per quandam adoptionem. Et per hoc non totaliter
[illegible] defuncti [illegible] prohibuit etiam
quasdam personas propter consanguinitatem
et alienigenas propter periculum seductionis
et [illegible] propter [illegible]
que eis debebatur. Statuit etiam qualiter
uxores iam ducte tractari debent,
ut scilicet non leviter infamarentur. Unde man-
datur puniri ille qui falso crimen imposuit
uxori, ut habetur Deutero xxii. Et quod etiam
propter uxoris odium filio detrimentum non
pateretur, ut habetur Deutero xxi. Et quod propter
odium uxorem non affligeret, sed potius
scripto libello repudii eam dimitteret,
ut habetur Deutero xxiiii. Et ut etiam
maior dilectio inter coniuges a principio
contraheretur, precipitur quod cum aliquis uxorem acce-
perit, nichil publicum ei iniungatur, ut vacare
possit libere et letari cum uxore sua.
Circa filios autem instituit ut parentes
eis disciplinam adhiberent instruendo
eos in fide. Unde habetur Exo xii. Cum
dixerint vobis filii vestri que est
ista religio, dicetis eis: victima tran-
situs domini est. Et quod etiam instruerent eos
in moribus. Unde dicitur Deutero xxi
parentes dicere debent: monita nostra au-
dire contempnit, commessationibus vacat et
luxuriis atque conviviis. ¶ Ad primum
ergo dicendum quod quia filii Israel erant a domino
de servitute liberati et per hoc divine servitu-
ti addicti, noluit dominus ut in perpetuum
ut servi essent. Unde dicitur Levi xxv. Si paupertate
compulsus vendiderit tibi se fra-
ter tuus, non eum opprimes servitute famulorum,
sed quasi mercennarius et colonus erit. Mei
enim servi sunt, et ego eduxi eos de terra
Egypti; non veneant conditione servorum.
Et ideo quia simpliciter servi non erant sed secundum quid,
finito tempore dimittebantur liberi. ¶ Ad
secundum dicendum quod mandatum illud intelligitur
de servo qui a domino queritur ad occidendum
vel ad aliquod peccati ministerium. ¶ Ad tertium
dicendum quod circa lesiones servis illatas lex
considerasse videtur utrum sit certa vel incerta.
Si enim lesio certa esset, lex penam ad-
hibuit: pro mutilatione quidem amissionem
servi, quem mandabat libertati donari; pro
morte autem homicidii penam, cum servus
in manu domini verberantis moreretur. Si
vero lesio non esset certa, sed aliquam apparentiam
haberet, lex nullam penam infligebat
in proprio servo, puta cum percussus servus
non statim moriebatur sed post aliquos
dies. Incertum enim erat utrum ex percussione
mortuus esset. Quia si percussisset liberum
hominem, ita tamen quod statim non moreretur,
sed super pedes suos ambularet, non erat
homicidii reus qui percusserat, etiam si
postea moreretur; tenebatur tamen ad impen-
sas solvendas quas percussus in medi-
cos fecerat. Sed hoc in servo proprio locum
non habebat, quia quicquid servus habebat et
ipsa persona servi erat quedam possessio domini.
Et ideo pro causa assignatur quare non
subiaceret pene pecuniarie, quia pecunia
illius est. ¶ Ad quartum dicendum quod perfectum dominium

est nullus iudeorum poterat possidere iudeum,
quasi simpliciter servum, sed erat servus secundum quid,
quasi mercennarius usque ad tempus. Et per hunc
modum permittebat lex quod ex paupertate co-
gente aliquis filium aut filiam venderet.
Et hoc etiam verba ipsius legis ostendunt.
Dicitur enim: Si quis vendiderit filiam suam in famulam,
non egredietur sicut ancille exire con-
sueverunt. Per hunc modum non solum filium
sed etiam seipsum aliquis vendere poterat,
magis quasi mercennarium quam quasi servum, secundum
illud Levi xxv. Si paupertate
compulsus vendiderit se tibi frater tuus, non
eum opprimes servitute famulorum, sed quasi
mercennarius et colonus erit. ¶ Ad quintum
dicendum quod sicut philosophus dicit x ethicorum, principa-
tus paternus habet solum amonendi potesta-
tem, non autem habet vim coactivam, per quam
rebelles et contumaces compescere possit. Et
in hoc casu lex mandabat ut filius contu-
max a principibus civitatis puniretur. ¶
Ad sextum dicendum quod dominus alienigenas prohibuit
in matrimonium duci propter periculum seductionis,
ne inducerent in idolatriam. Et specialiter hoc
prohibuit de illis gentibus que in vicino habita-
bant, de quibus erat magis probabile quod
suos ritus retinerent. Si qua vero ydo-
latrie cultum dimittere vellet et ad legis
cultum se transferre, poterat in matrimonium
duci, sicut patet de Ruth, quam duxit Booz
in uxorem. Unde ipsa dixerat: populus tuus
populus meus, deus tuus deus meus, ut habetur
Ruth i. Et ideo captivam non aliter permitte-
bat in uxorem duci nisi prius rasa cesa-
rie et circumcisis unguibus et deposita veste
in qua capta est, et fleret patrem et matrem,
per que significatur ydolatrie perpetua ab-
iectio. ¶ Ad septimum dicendum quod sicut Chryso-
stomus dicit super Matheum, quia importabile malum mors
erat apud iudeos, qui omnia pro presenti vita
faciebant, statutum fuit ut de defuncto
filius nasceretur de fratre, quod erat quedam mortis
mitigatio. Non autem alius quam frater vel propin-
quus iubebatur accipere uxorem defuncti,
quia non ita crederetur qui ex tali coniunctione
erat nascituros esse filius eius qui obierat.
Et iterum extraneus non ita haberet necessitatem
statuere domum eius qui obierat sicut frater,
cui etiam ex cognatione hoc facere iustum
erat. Ex quo patet quod frater in accipiendo uxorem
fratris sui persona fratris defuncti fungebatur.
¶ Ad octavum dicendum quod lex permisit repu-
dium uxoris, non quia simpliciter iustum esset, sed
propter duritiam iudeorum, ut dominus dicit Matth xi-
x. Sed de hoc oportet plenius tractari cum de matrimo-
nio agetur. ¶ Ad nonum dicendum quod uxores
fidem matrimonii frangunt per adulterium
et de facili propter delectationem et latenter, quia
oculus adulteri observat caliginem, ut
dicitur Job xxiiii. Non autem est similis
ratio de filio ad patrem vel de servo ad dominum,
quia talis infidelitas non procedit
ex concupiscentia delectationis, sed magis
ex malicia. Nec potest ita latere sicut infi-
delitas mulieris adultere.

Questio C.vi. de lege evangelii secundum se